

Wolf. Foto Roeland Vermeulen

Het verschil tussen sprookjes en potentie

Wolven terug in Nederland?

De wolf heeft zijn areaal in Europa de laatste decennia flink uitgebreid. Jarelang werd er vanuit ARK Natuurontwikkeling, FREE Nature en de Zoogdierverseniging aandacht gevraagd voor de aanstaande natuurlijke terugkeer van de wolf. Afgelopen jaar was het dan wellicht zover: vrijwel zeker is er een wolf gefotografeerd nabij Duiven. Dit zal geen losstaand incident blijven. Wolven zullen vaker de Nederlandse grens oversteken. Uit nieuw onderzoek blijkt er in de Nederlandse natuur én op ons platteland plek te zijn voor een populatie van minimaal 100 wolven!

Glenn Lelieveld

Na eeuwen van zware bejaging, breiden vele populaties wilde dieren zich de laatste decennia weer uit over Europa. Vooral hoefdieren als edelhert en wild zwijn nemen snel toe, veelal zonder herintroductions. De meeste roofdieren hebben

meer moeite om nieuwe leefgebieden te vinden. De Iberische lynx is nog steeds bedreigd en ook zijn familielid, de Europese lynx, breidt zich niet vlot uit. Daarnaast wordt van de populaties van de bruine beer in de bergen van de Pyreneeën, de Alpen

en de Dinaren niet verwacht dat deze op natuurlijke wijze kunnen voortbestaan.

Uitbreiding wolven in Europa
Het roofdier dat wel op eigen kracht sterk uitbreidt is de wolf. Halverwege de twintig-

ste eeuw waren de wolvenpopulaties teruggedrongen tot dunbevolkte en/of slecht bereikbare regio's. Je kon wolven nog vinden in de grensstreek van Spanje en Portugal, de Apennijnen in Italië en in de Oostbloklanden. In de jaren '80 kregen wolven een wettelijke bescherming. Sindsdien zijn de populaties zich gaan uitbreiden. De Italiaanse wolven bereikten weer de Alpen en in 1992 werd de eerste wolvenroedel in Frankrijk gevonden. Aan het einde van de laatste eeuw breidden wolven uit het westen van Polen hun areaal uit over de Duitse grens.

Rol van wolven De populaties zijn sindsdien nog meer gegroeid, gesteund door een gezonde wildstand van reeën, wilde zwijnen en edelherten. Wolven hebben in veel gebieden in Europa een sterke voorkeur voor jongen van grotere hoefdieren, verder bestaat het dieet voornamelijk uit reeën. Wel passen wolven zich aan aan wat veel voorhanden is en juist hierdoor remmen wolven de enorme fluctuaties in bijvoorbeeld de wildezwijnenpopulaties. Verder passen de hoefdieren hun gedrag aan: zo vermijden ze door wolven bewoonde gebieden en reproduceren ze alleen wanneer ze echt in topconditie zijn. Op deze manier waarborgen wolven een gezonde wildstand en vervullen ze een be-

langrijke regulerende rol in de natuur.

Wolf en mens Hoewel de wolf voor onze Nederlandse natuur een waardevolle aanvulling is, zijn veel mensen huiverig voor een terugkeer van de wolf. Vaak wordt gevreesd voor ons welzijn of dat van de (landbouw)huisdieren. Wolven mijden mensen en vee over het algemeen, maar het komt voor dat een enkele opportunistische wolf een schaap of geit pakt. Gelukkig zijn hiervoor goede maatregelen te treffen waardoor wij niet bang hoeven te zijn voor wolven.

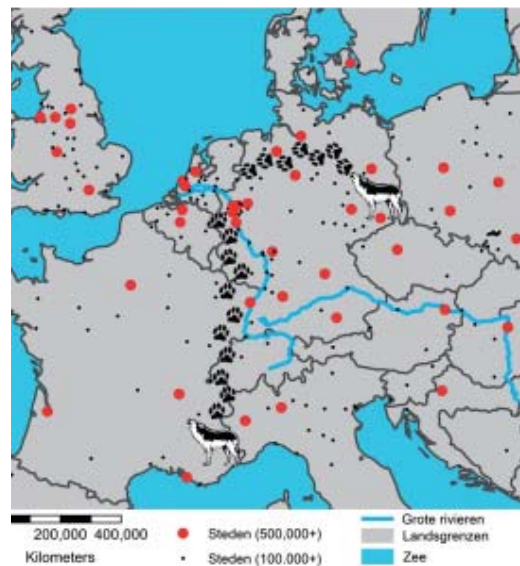
Kenmerken van leefgebied van wolven Hoewel wolven de bewoonde wereld niet zo sterk mijden in vergelijking tot ander wild, stellen ze toch belangrijke eisen aan hun omgeving. Verschillende onderzoeken hebben ons een goed beeld verschaft waaraan de ideale leefomgeving moet voldoen. Zo zijn onder andere landgebruik, bevolkingsdichtheid, wegdichtheid en de verspreiding van prooidieren van belang. In hoge mate geldt dit voor de cruciale rustlocaties, bijvoorbeeld voor reproductie of om overdag te schuilen. Echter een territorium van zo'n 250 km² bestaat in regel slechts gedeeltelijk uit het optimale habitat, waarbij bovendien het nog eens territorium variabel is over de

Modelstudie

Voor het berekenen van geschikte leefgebieden in Nederland is een modelstudie uitgevoerd. Criteria voor geschikt leefgebied zijn in dit onderzoek vergelijkbaar met Duitse wolventerritoria en omschreven als zijnde:

- maximaal 10 menselijke bewoners en 400 meter weg per vierkante kilometer,
- het dominerende landgebruik is niet water of bebouwing, en
- prooidieren zijn aantoonbaar aanwezig.

Vervolgens zijn deze kleine en versnipperde gebieden in een GIS-programma verbonden door twee buffers van verschillende groottes. Het conservatieve scenario kent een buffer van één kilometer rondom de prime areas, het andere scenario heeft een buffer van twee kilometer. Ook voor de kilometerhokken in de buffer geldt dat het dominerende landgebruik niet water of bebouwing mocht zijn. De minimale territoriumgrootte in dit onderzoek bedraagt 225 km². Figuur 2 is een vereenvoudigde bewerking van de kaarten die de twee scenario's opleverden.

Figuur 1 Route die de wolf kan volgen om Nederland te bereiken

Figuur 2 Voor de wolf geschikte leefgebieden in Nederland

seizoenen en jaren heen.

Geschied leefgebied? Figuur 2 laat zien dat er eigenlijk best veel geschikt leefgebied voor wolven te vinden is in Nederland. De kerngebieden liggen in de drie noordelijke provincies en op de Veluwe. Doordat het onderzoek zich beperkte tot Nederland en dus geschikt leefgebied net over de grens niet is meegenomen, zal het werkelijke aandeel potentieel leefgebied misschien nog wel hoger liggen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de Gelderse Poort en grensstreken in Limburg en Noord-Brabant. Het geschikte leefgebied bestaat vele duizenden vierkante kilometers, genoeg voor 20 tot zelfs meer dan 40 wolvenroedels. Aangezien wolvenroedels vaak bestaan uit 5 tot 8 wolven is het aannemelijk dat er uiteindelijk meer dan 100 wolven in Nederland voor kunnen komen. Naast deze roedels met een territorium, zullen er ook jongvolwassen wolven kras door Nederland zwerfen. Zij zijn minder gebonden aan optimale leefgebieden, maar zullen geschikte gebieden wel zo veel mogelijk benutten.

Migratieroutes Voordat de wolf zich in Nederland vestigt, moet hij hier eerst zien te komen. Hiervoor is gekeken via welke routes wolven uit de Franse en Duitse populatiekernen naar Nederland kunnen migreren. Ook hierbij zijn landgebruik,

bevolkingsdichtheid en wegendichtheid belangrijke criteria. Verspreiding van prooidieren is minder belangrijk voor migrerende wolven. Dit komt doordat wolven in één maaltijd zo veel kunnen eten dat ze een paar dagen zonder eten kunnen. De 'kosten' van elke route zijn berekend op basis van bovengenoemde criteria en de afstand tussen de bronpopulaties en het potentiële leefgebied in Nederland. Figuur 1 laat zien dat de meest geschikte migratieroutes veelal over onze oostgrens lopen. Dit is te verklaren doordat bijna geheel Vlaanderen en Zuid-Limburg dichtbevolkt gebied is. Hoewel het Roergebied in Duitsland ook een barrière vormt, blijkt dat de meest geschikte routes net buiten deze regio om lopen, zowel voor Franse als voor Duitse wolven. Dit blijkt ook uit diverse waarnemingen van wolven in de Franse Voagezen, Wallonië en in het westen van Duitsland, ook weergegeven in kaart 2. Verder lijkt voor de Duitse wolven ook de noordelijke route tussen Hannover en Bremen een prima route. De recente vestiging van een wolvenroedel bij Hamburg bevestigt dit.

Hoe nu verder? Ze komen er aan, die wolven. Er zijn geschikte migratieroutes naar, en leefgebieden in Nederland. Wat nu belangrijk is, is ons bezinnen over hoe we met deze terugkeer om zullen gaan. Nederland heeft samen met andere EU-

landen de wolf zijn beschermde status gegeven. Dit geeft ons een zorgplicht die niet altijd soepel samen loopt met landbouwactiviteiten en populatiebeheer van hoefdieren. Het is juist daarom belangrijk om van tevoren goede oplossingen te vinden. In andere landen is al uitgebreide ervaring opgedaan met bijvoorbeeld waakhonden en schrikdraadrasters. Vooralsnog wordt economische schade aan de landbouw door wolven vergoed door de overheid via het Faunafonds. Echter, aangezien voorkomen beter is dan genezen is het te hopen dat de overheid haar verantwoordelijkheid neemt en proactief optreedt.

Glenn Lelieveld heeft dit onderzoek uitgevoerd als onderdeel van zijn studie 'Ecology' aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. glennlelieveld@gmail.com

Verder lezen?

- Het onderzoeksrapport van Glenn is te downloaden op www.wolvenin nederland.nl. Hierin zijn ook alle bronnen terug te vinden. Daarnaast zijn op deze website meer informatie over de wolf en de contactgegevens van de Nederlandse wolfexperts Roeland Vermeulen en Leo Linnartz te vinden.

Dodelijk ongeval

In een Zweedse dierentuin is afgelopen juni een wolvenverzorgster doodgebeten. Tragisch, maar niet geheel verbazingwekkend. Verzorgsters namen bezoekers mee de hokken in, om ongegronde angsten voor de fel bediscussieerde dieren weg te nemen. Ze hebben het tegenovergestelde bereikt, terwijl mensen inderdaad niets te vrezen hebben van wolven. In het wild, althans. Ga je met wilde dieren knuffelen, dan neem je hun natuurlijke schuwheid voor mensen weg. En dat is gevaarlijk: de recente Westerse geschiedenis vermeldt enkel aanvallen van half-gedomesticeerde wolven. Hopelijk realiseren Nederlanders zich dit voordat de wolf ook hier terugkeert, in onze keu-

rig binnen hekken aangelegde 'natuur'. Voordat we massaal op jacht gaan, om van zo dichtbij mogelijk foto's te schieten. Weg schuwheid. Ach, misschien is het enthousiasme al over zodra de eerste foto's van bloederige slachtpartijen verschijnen. Want die hekken vormen voor de wolf geen barrière, maar voor het vluchtend vee en wild wel. Het moge duidelijk zijn: Nederland behoeft de nodige aanpassingen, wil de wolf het hier tot een succes kunnen maken.

Lotte Krijnen reisde voor haar afstudeeronderzoek (master Environmental Anthropology, Universiteit Leiden) drie maanden door Zweden om daar de menselijke reactie op de terugkeer van de wolf onder de loep te nemen.

Wolharig (2)

Welke zoogdieren kwamen in vroeger tijden in Nederland en/of Vlaanderen voor, maar verdwenen uit de lage landen? Jelle Reumer, directeur van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam, blikt in deze rubriek terug. Wolharige zoogdieren passeren in de komende nummers de revue.

Muskusus

Afghanistan associëren we tegenwoordig met ellende: een eindeloze burgeroorlog, buitenlandse invasies, enge baardmannen in grotten. Dat is wel eens anders geweest. Toen ik wat jonger was, was het woord 'Afghaan' synoniem aan lange jassen van wolharig schapenbont met gekleurde borduursels. Iedereen die zichzelf hip vond, liep in zo'n ding rond: het was de tijd van de wolharige hippie. Een andere betekenis van 'Afghaan' is de windhond. Windhonden zijn vreemde, broodmagere en kortharige schepsels, maar de Afghaan is als uitzondering zeer langharig. Met grote plukken haar die de ogen aan het gezicht onttrekken en een vacht als een treurwilg zijn het opvallende verschijningen. Het is de wolharige windhond. Die jassen en die honden duiden erop dat Afghanistan een groot deel van het jaar een steenkoud land is. Dat zie je ook op de beelden op tv: de bevolking loopt er in dikke wollen gewaden, met wollen hoofddeksels en – de mannen – met dikke en volle baarden. Het is een wolharig volk. De geschiedenis leert ons dat het wolharige tot uitsterven gedoemd is. De mammoet is weg, de wolharige neushoorn is weg, en die jassen vind je nergens meer. Wolharige windhonden zullen er nog wel

zijn, als rariteit op hondenshows; dat ze er nog zijn is een eer die ze delen met een ander wolharig dier: de muskusos. Muskussos zijn eigenaardige dieren. Alleen de naam al: muskussos heten 'ossen', maar het zijn helemaal geen ossen, geen runderen. Het zijn schapen: muskusschappen. En ze zijn wolharig. Muskussos behoorden samen met de mammoet, de woolly rhino, rendieren, poolvossen, sabeltandtijgers en lemmingen tot de typische fauna van de mammoetsteppe – het Mammuthus-Coelodonta Faunal Complex. Hun leefgebied om-

spande zo ongeveer het hele noordelijk halfmond, van Ierland in het verre westen, via Europa, Siberië, Alaska en Canada tot in Groenland in het verre oosten. Toen dat ecosysteem aan het eind van het Pleistoceen ineens stortte, en de mammoet, de neushoorn en een groot deel van de verdere santenkraam uitstierven, bleef een deel van de fauna op miraculeuze wijze doorleven. We hebben zodoende nog altijd poolvossen, rendieren en lemmingen in Eurazië. Maar geen muskussos. Althans: dat was zo. De muskusos is samen met Mammoet & Co in heel Eurazië ver-

dwenen. Maar in Canada en Groenland bleef een populatie in leven en dus is de muskusos nooit volledig uitgestorven. Ze zijn in recente tijden geïntroduceerd en daardoor is er nu weer een bloeiende populatie muskussos in delen van Siberië. Het zijn prachtige beesten. Ruig, stoer, ongenaakbaar, met hun rosse vacht en de vreemde naar beneden gebogen korte en brede hoorns. *Ovibos moschatus* heten ze: *Ovibos* betekent letterlijk 'schaapkoek', waaruit blijkt dat de naamgever op het goede spoor zat (of niet kon kiezen?): het is een schaaft dat op een koe lijkt.

In Nederland en op de Noordzeebodem worden regelmatig resten van muskussos gevonden. Ook van de midden-Pleistoceen soort *Praeovibos priscus*, een dier dat zeer waarschijnlijk helemaal niet wolharig geweest zal zijn geweest, zoals de zuidelijke mammoet en de etruskische neushoorn dat ook niet waren. Dat wolharige is meer iets van het late Pleistoceen (en het Holoceen voor wat betreft de muskussos). Wel jammer dat er in de zeventiger jaren geen muskussos in Afghanistan leefden – het zou nog mooiere jassen hebben opgeleverd.

Jelle Reumer